

**„Gellért 100”
Időszaki kiállítás megtekintése
2019. január 31.**

Tárlatvezető: Saly Noémi muzeológus, irodalomtörténész, helytörténész, író

Saly Noémi büszke rá, hogy felmenői is hozzátettek Budapest történetéhez, alakították Budapestnek azt az arculatát, amire méltán büszkék lehetünk. De ebből a feladatból, az utód is nagymértékben kiveszi a részét, hiszen míg az ősök a gerendát rakták, addig Noémi mindannyiunk örömeire a betűket rakja. A családjukban volt egy nagyon fontos megszívlelendő mondás is, ami így hangzik: „polgár, fiam, az az ember, aki hozzárak a világhoz”.

Száz éve nyitotta meg kapuit (1918.09.26.) a budapesti Szent Gellért Szálló és Gyógyfürdő, az akkori Európa egyik legkorszerűbb ilyen jellegű létesítménye.

A Gellérthegy lába már évszázadok óta híres volt gyógyvizéről. A mai szálló helyén a forrásvizet hasznosító kórház állt, amelyet a johannita lovagrend alapított, tartott fenn (1178). A szentföldi zarándoklatáról hazatérő (1433) Bertrandon de la Broquere francia lovag azt írta: ezen a tájon „igen szép meleg fürdők vannak”. A török hódoltság korában Evliya Çelebi (1611-1682) török világutazó, történetíró úti beszámolójában acsik ilidsének, azaz „nyitott fürdőnek” nevezte a deszkából felépített, meglehetősen elhanyagolt fürdőt, amelynek sáros vize „... a francia betegségre és más hétféle bajra hasznos”.

Ahogy belépünk a terembe a kiállításon elsőként még az I. világháború hangulatában fogant plakáttal találkozunk, amelyen egy egészséges harcos, militáns férfi, egy kétmankós nyomorékot vezet vissza az egészség világába. A következő anyag pedig már az őstörténet, és a tervezés időszakával ismerteti meg a látogatót.

A Gellérthegy lábánál fekvő forráscsoport három fürdőt táplált: a Rácot, a Rudast, a Gellért elődjét, a Sáros fürdőt, amely arról kapta a nevét, hogy csak egy nagy gödör volt, amiben bugyborékol a meleg víz és a finom, jó iszap. Ebben próbálták a szerencsétlen csúzos, fájós testű emberek gyógyítani magukat, és lovaikat – mert ezen a helyen, a régi város szélén még a XIX. században is működött „lókórház”. A fürdőt használták már a középkorban is, majd a törökök építkeztek a forrásokra, amikor őket kiverik, akkor a I. Lipót (1640-1705) német-római császár, magyar király (1657-1705) a fürdőt Illmer Frigyes nevű háziorvosának ajándékozta. Innen kezdve hol magánkézen, hol a város tulajdonában volt, míg a XIX. században véglegesen a főváros kezelésébe került ez a terület. A régi metszetek alapján, elég bánatos épületnek nézett ki.

Amikor a Szabadság hídnak – régi nevén Ferenc József hídnak – az építését elhatározzák, a székesfőváros dönt a fürdő átépítéséről. Elkezdődik a híd építése (1894) – két év alatt készül el –, ekkor le kell bontani a régi épületet, ami pont a híd tengelyébe esik, útban van. A városvezetés Bárczy István főpolgármesterrel az élen kitalálja, hogy a fürdőre épülve legyen egy impozáns gyógyszálló is. A hosszú folyamat nyitányaként elindulnak a kisajátítások, több telket is össze kell nyitni, kiírják a pályázatot (1905). Nagyon jó tervek érkeztek, az utolsó körben kettő maradt, amelyek közül a zsűri képtelen dönteni. Az egyiket Sterk Izidor (1860-1935) építész nyújtotta be egyedül, a másikat Sebestyén Artúr (1868-1943) és Hegedűs Ármin (1869-1945) építészek együtt. A három építész két munkája annyira jól sikerült, hogy a főváros és a zsűri megbízta őket, hogy készítsenek ebből a két pályamunkából hárman egyet, ez a kiállításon három építész, két terv, egy épület tablón jelenik meg.

A tervek elkészültek, a kivitelezés megkezdődött (1911), de a munkálatok elég lassan haladtak, közben váratlan dolgok történtek: elkezdtek a próbafúrásokat, találtak több régi, de veszélytelen, nem túl mély pincét. Elindult az építkezés, és beszakadt alattuk egy 14 m mély, háromszintes törökkori pincerendszer. A másik nagy kihívás az volt, amikor nagy melegben, párában, ott ahol hévizek bugyogtak, új forrásházat kellett építeni, ez nagy feladatot jelentett az akkori technológia mellett.

Valaki összeszámolta a megnyitóra, hogy a bányaácsoktól a tetőfedőig 238 szakma, és művészeti ág képviselte magát. Ebbe beletartozott a belsőépítészet megtervezése, a nyílászárók kivitelezése, legyártása, felszerelése, a világítás megoldása, a több 10 km hosszúságú csővezeték kiépítése, a gépészeti munkák: a hideg- és a melegvíz, a fűtésrendszer. Emellett fel kellett szerelni a vendéglátóegységeket, a hatalmas tűzhelyektől a kisvilláig. Az épületbe magas színvonalú gépészet került, a szállóban 9 lift üzemelt. Ezek között van személy-, teher-, étel- és szennyesruha lift is. A Gellért Szálló távközlés szempontjából is nagyon jól felszerelt: 178 városi telefonkészüléket szereltek föl (minden szobába jut), de házon belül volt egy zártláncú telefonrendszer is, ezen kívül egy fényjelzéssel működő is, ezzel hívták a vendégek a szobalányt, pincért, vagy londinert, így nem csilingelt az egész ház az állandó csengő- szótól. Fürdőkórház is létesült, annak a teljes felszerelése a röntgengéptől egészen a fürdő-vendégek lepedőjéig, egy külön történet, sok munkás, tervező, beszállító dolgozott ezen a feladaton.

Építkezés közben kitört az I. világháború. Vannak olyan időszakok, amikor orosz hadifoglyok dolgoztak az építkezésen, mivel az összes férfit elvitték a frontra – nincs kőműves, ács – úgyhogy úgy készült a Gellért, mint a Luca széke. Budapest népének ajkán terjedt egy szálló- ige a reménytelen esetekre: „ez is akkor lesz majd meg, amikor a Gellért Szálló”. Amint elkészült az épület, azonnal katonai célokra veszik igénybe. A Károlyi Mihály kormány katonái telepsznek bele, majd következnek az angol antanttisztok, követi őket a Tanácsköztársaság vezetői, végül a megszálló románok, akik főhadiszállásként használják.

A tárlatvezető így fogalmaz: „a kiállítás létrehozásakor értettem meg, hogy vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzónak, miért pont a hamarosan róla elnevezett – a mai Bartók Béla – úton kellett belovagolnia Budapestre. Azért, mert jelképesen ott ahol a román főhadiszállás volt, foglalta vissza a várost. A kormányzó is betelepszik a Gellértbe, majd átköltözik a királyi palota krisztinavárosi szárnyába (1921). Ettől az időponttól tud a normális kerékvágásban működni a szálloda.

A szálloda belsőépítészeti kialakítása gyönyörű. Van sok régi kép, részben a MKVM tulajdona, részben más múzeumok gyűjteményeiből, ezeken látszik, hogy milyen szép volt a földszinti hall és fölötte a társalgó. Emellett további társalgók, közösségi termek, terek voltak az épületben: olvasó- és zeneterem, étterem, kávéház, söröző. Ezeknek a nagyságát kicsit túlméretezték. Amikor normalizálódott a helyzet, végre lehetett működtetni a szállodát. A Gellért első vendéglátós főnöke Frenreisz István lett (aki nem azonos Gundel későbbi vejével), de vele nem voltak megelégedve. Szerződésének lejártja után, Gundel Károly személyében új vendéglátós főnöke lett a Gellértnek. A Gellért innentől kezdve nemcsak a külföldiek, a vidékről érkező vendégek, hanem a budapestiek számára is célponttá vált. Gundel csak úgy tudott gyökeres színvonal emelkedést elérni, hogy két régi ember kivételével, mindenkit lecserélt, az új csapattal kezdett el dolgozni, akik csodákra lettek képesek. Gundelék egészen az államosításig működtették az éttermet, ellátták a szálloda és a gyógy szálló diétára szoruló vendégeit is.

A szálló II. világháborús történeteiből is kapunk néhányat. A történet főhőse Valérie Pascal nevű színésznő, aki a háború előtt Hidvéghy Valéria (1914-2011) néven Budapesten élt, és az önéletrajzi regényében szerepel egy szomorú történet a Gellértről. Bemegy a Gellértbe ebédelni (1944), a pincér nagy szomorúan mutatja, hogy az ablak melletti asztalokat elfoglalták a német tisztek. A színésznő kicsit duzzogva, bemegy egy paraván mögé, egy kis asztalhoz. Hirtelen, előre nem jelzett, légitámadás következik be: az angol bombázók szórják Budapestet, egy légiakna ott robban fel az ablak alatt. A Gellért 5 m magas, 3 cm vastag ablaktáblái a légnyomás erejétől olyan erővel robbantak szét, hogy az összes szerencsétlent, aki az ablaknál ült, miszlikbe kaszabolták. A tárlatvezető megtalálja a történetet Gundel Imre (1927-1993) muzeológus, szakíró Gasztronómiáról és Gundelekről című könyvében, megnyugszik, ha Gundel Imre is megírta, akkor hiteles a történet.

Az ostrom végére, a háború után a Gellért Duna-parti szárnya 70 %-ban elpusztul, a fürdő 30 %-ban megy tönkre. A hegyoldali szobákból 50 darabot sikerül annyira rendbe hozni, hogy az ostrom után egy évvel ezt a részt megnyithatják. Két szobából alakítják ki a konyhát, másik kettőből pedig az éttermet, ez még nagyon kezdetleges állapot. A komolyabb felújítás csak később kezdődik (1957), akkor pusztul el minden, ami az ostromból megmaradt. Akkor az volt a jelszó: „le a polgári csökevényekkel!” Ami megmaradt a gyönyörű belsőépítészetből, abból semmit helyre nem hoztak, hanem mindent kihajigáltak, eladtak, elloptak.

Gyakorlatilag csak a csupasz falak maradnak, és ezt követően alakul ki a Gellértnek az a képe, amit ma is ismerünk. Aki ellátogat a kiállításra az megtekintheti az eredeti berendezésből kialakított szobát. A szálloda újra a háború előtti szobaszámmal és kapacitással működik (1961). A fürdőt a 1960-as években kezdik el felújítani, és tíz évig folyik a munka.

A fürdőt annak idején gyönyörűen építették meg, sok Zsolnay burkolattal. Külön volt a férfi és a női termál részleg, egyik szebb, mint a másik.

De volt (és ma is van) sok kezelőhelyiség, rendelők, gyógyszállónak épült, nagyon komolyan vették a gyógyító funkciót.

Trianon után, amikor óriási lakásínség volt Budapesten, sok jómódú vendég betelepedett a Gellértbe – ami nem volt kifizethetetlenül drága – nem lehetett őket kitenni. Ezért a szálloda igazgatóságának a főváros lakáshivatalánál kellett intézkedni, mert ezek az emberek elvették a helyett a betegektől. Annak idején volt a fürdőnek egy igazgatója, Bánlaky Géza, aki előállt azzal a tervvel, hogy kisebb méretű, olcsóbb szobákkal kellene bővíteni a létesítményt (1924). Így a 180 szobához épült az udvari fronton jó néhány az utcai közlekedés zajától védett, ún. „csendes” szoba. Jelenleg a palotaszállodában 234 db standard és superior szoba, 13 db deluxe lakosztály, 8 db rendezvényterem várja a vendégeket, színvonalas a kiszolgálás a Panoráma Étteremben, a Gellért Sörözőben, a létesítményre jellemző az art nouveau elegancia. Bánlaky Géza fiatal építészként a székesfőváros alkalmazásában állt, az építkezést, a kivitelezést ő irányítja. Ezután először kinevezik a fürdő műszaki igazgatójává, aztán az egész létesítmény főigazgatójává, majd az összes fővárosi kezelésben lévő fürdő központi igazgatójává. Unokái mesélték a tárlatvezetőnek, hogy „ópapa mindig a fiatal kollégáit tolta előre: csak nyilatkozz te”, „csak mutasd meg te a sajtónak”, ő meg hátul szerényen meghúzódott.

Ő találta ki, valósította meg a hullámfürdőt (1927). Előképe a drezdai (1911), magyarországi első a csillaghegyi. Mivel az emberek nem tudtak hol úszni, nem volt elég uszoda, strand Budapesten, ezért feláldozták a Gellért parkját egy új medence kedvéért. A külső fürdőrészt eredetileg Sebestyén Ármin tervezte meg.

A Gellért hullámgépe a marhabőr szíjakkal a szerkezetében a mai napig üzemképes. A működése szellemesen kitalált, 2 óriási fogaskerék hajtja a dugattyúkat, amik létrehozzák a hullámot. Az egyik fogaskerékben egy foggal több van, mint a másikban, ezért csak 8 percenként találkoznak egy pillanatra, a keltett hullámok nem oltják ki egymást, hanem mint a tengeren, állandó hullámverés keletkezik az aszimmetrikus megoldástól.

Bánlaky Géza kitalálja, hogy a télikertben, a pálmakert és a mini golfpálya helyére is uszodát épít, Budapest legszebb fedett uszodájaként megnyílik (1933).

A gyógyfürdő első igazgató főorvosa: ifj. Benczúr Gyula (1879-1961) akadémikus, a festőművész fia, aki nagyszerű balneológus, hidroterápiás orvos, majd őt követi Dr. Bilkei Pap Lajos (1894-1976), aki később Horthy Miklós háziorvosa lesz Portugáliában. A gyógyítás nagyon hatékony volt, jelentős tudományos kutatások is zajlottak a víz hatásairól. Ebben az időszakban válik Budapest a gyógyfürdők fővárosává, tartanak egy nagy nemzetközi gyógyfürdőügyi kongresszust (1937), ahol megalakul a Nemzetközi Gyógyfürdőügyi, Klimatológiai és Tengergyógyászati Szövetség, fővárosunkat székhelyükké választják.

A tárolókban lévő tárgyak részint a múzeum tulajdona, részint a szállótól a kiállítás idejére kölcsön kapott relikviák, ezek közül egy nagy sárkányos fülű ezüst pezsgőhűtő a legértékesebb. Az ezüstitárgyat a gondnok befalazta a pincébe (1944), így megmaradtak.

A megmaradt 5 db vendégekönyv különösen érdekes, értékes, így: Sir Yehudi Menuhin világhírű amerikai születésű angol hegedűművész, karmester bejegyzése (1946), vagy Teller Ede magyar származású amerikai atomfizikus ezt írta (1991): „Alig mertem remélni, hogy Magyarország szabadságát még megérem. Szép ezt az új kezdetet ismét a Gellértből látni. Köszönöm a nagyszerű vendéglátást”.

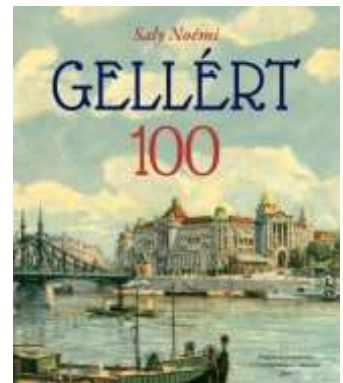
Előkelő vendéggörrel rendelkezik a gyógyfürdő, uralkodók, költők, írók, zeneszerzők, színészek stb.

A tárlatvezető mesél Mencseli Lajos (1879-1956) pincér gyűjteményéről, ő volt az egyik pincér a kettőből, akit Gundel Károly nem bocsátott el a Frenreisz-féle csapatból. Később ő lett a Gellért teljes vendéglátásának az üzemeltetési főnöke. Mencseli Lajos minden jelentős esemény menülapját eltette, gyöngybetűkkel ráírta, hogy milyen esemény volt. Ezek közül látható Mihály Dénes (1894-1953) magyar származású, német gépészmérnök, feltaláló (televízió, hangosfilm) aláírásával a menükártya. Összefoglalóan megállapítható, hogy egyetlen épület – Gellért Szálló - történetében benne van az egész XX. század.

A szállodával egybeépített gyógyfürdő, uszoda és strand Budapest egyik legszebb fürdője, üzemeltetését ma két külön cég látja el, a Szálloda a Danubius Zrt. tulajdonában van. A fürdőt, az uszodát és a gyógyászatot a Budapest Gyógyfürdői és Hévízei Zrt. üzemelteti.

A centenáriumi alkalmából kiállítás és könyv születik, a kiállítás kurátora, a könyv szerzője azonos. A könyvet nem olvastam, de voltam abban a szerencsés helyzetben, hogy meghallgassam a tárlatvezetést, sok értékes információval lettem gazdagabb. Nagy élvezet egy lebilincselő tudású kutató, előadó, humorral erősen fűszerezett előadását hallgatni. A Gellért Szálló, hányatott sorsa ellenére, szerencsénkre, Budapest egyik csodás épületeként még mindig királyian pompázik a Duna-partján. Mindenkinek javaslom, hogy olvassa el ezt a kis ismertetőt, és feltétlenül nézze meg a kiállítást.

Nagy élmény volt a kiállítás, köszönet a szervezőknek.

Lejegyezte: Győrfiné Dr. Buzási Anna, a krónikás

Az EZÜSTNET Egyesület kulturális programjainak támogatói:

